

beslægtede, men mere hensigtsmæssige Institution, *Commendaen*. Naar endvidere Forfatteren Side 34 skriver, at hvis man forsøger psykologisk at forklare, hvorfor det netop var for Søfare (Sørisiko), at den første rationelle Forsikring dannedes, maa man for det første henvise til Søfarens usædvanlige Intensitet, der skabte et tilsvarende intenst Behov for Risikodækning, saa er dette utvivlsomt rigtigt, men naar han endvidere anfører, at Grunden ogsaa maa søges i den relativt lette Beregning af Sørisikoen og i de værdifulde Erfaringer, man havde samlet i Sølaansperioden, saa har han sikkert kun meget betinget Ret.

Bogens andet Hovedafsnit, der er ret kort, og som har faaet Titlen: Almindelig og særlig Lovmæssighed i Forsikringsvæsenets Udvikling, rummer for saa vidt det paa Forhaand ventede nye, som det her er forsøgt — og vistnok ganske rigtigt for første Gang — at give en strengt systematisk Oversigt over alle de drivende Kræfter i Udviklingen. Forfatteren har med andre Ord indrangeret Aarsagerne til Udviklingen i Kapitler med Paragrafer, Hovedpunkter og Underpunkter o. s. v. efter de bedste tysk-videnskabelige Mønstre. Men nye psykologiske Aarsager synes ikke at være fremdragne — det er kun gamle velkendte Ting, der er blevet rubricerede. Anmelderen ser ikke, at der herved er vundet noget af afgørende Betydning for en bedre Forstaaelse af Forsikringens Opstaaen og Udvikling, men Forfatterens Interesse for Forsikringen er i hvert Fald ubestridelig og fortjener Anerkendelse.

Chr. Thorsen.

Niels Lindberg: NUTIDENS ØKONOMI OG FREMTIDENS. Betragtninger over den statskapitalistiske Udvikling. Nyt socialt Bibliotek, Martins Forlag. København 1934. (280 S.).

Niels Lindbergs Bog om Nutidens og Fremtidens Økonomi har i første Række et pædagogisk Formaal. Den henvender sig til de efterhaanden talrige Kredse, saavel indenfor Arbejderklassen som indenfor andre Samfundslag, der gør sig Forhaabninger om Samfundets Omdannelse i planøkonomisk Retning paa socialistisk Basis. Den Forestillingskreds, som har været og endnu oftest er bestemmende i disse Lag, har altfor længe bygget paa daarligt fordøjede, kommunistiske, skematiserede Idealkrav, udsprunget af den primitive Mands umiddelbare og uskoledede Reaktion imod visse økonomiske, kapitalistiske eller ikke-kapitalistiske Fænomener. I alt for høj Grad har denne Forestillingsverden afspejlet en økonomisk Samfundskritik, der i sin manglende økonomiske Indsigt ikke har evnet at skelne mellem teknisk-økonomiske Hensigtsmæssighedsforanstaltninger i det kapitalistiske Samfund og disses Udnyttelse i privatkapitalistiske Formaalets Tjeneste og derfor har sat baade Form og Indhold paa den »sorte Liste«. Det er de heraf udspringende taagede Begreber om socialistisk Planøkonomi, som Lindberg har sat sig til Opgave at rellede. Og dette er i høj Grad paakrævet. Det er ikke længere ligegyldigt, hvad Menigmand tænker sig ved Socialisme og Planøkonomi. Skal der nogensinde blive Mulighed for en socialistisk Politik i et demokratisk Samfund, maa det forudsætte, at de store interesserede Kredse har en fornuftig og underbygget Opfattelse af, hvad Socialisme overhovedet er. Fraserne kan være meget gode til Agitation, men de maa revideres, naar der skal føres Realitetspolitik. Lindberg har løst denne Opgave ved — i et letlæseligt og friskt Sprog og udfra en positiv Indstilling til den socialistiske

beslægtede, men mere hensigtsmæssige Institution, *Commendaen*. Naar endvidere Forfatteren Side 34 skriver, at hvis man forsøger psykologisk at forklare, hvorfor det netop var for Søfare (Sørisiko), at den første rationelle Forsikring dannedes, maa man for det første henvise til Søfarens usædvanlige Intensitet, der skabte et tilsvarende intenst Behov for Risikodækning, saa er dette utvivlsomt rigtigt, men naar han endvidere anfører, at Grunden ogsaa maa søges i den relativt lette Beregning af Sørisikoen og i de værdifulde Erfaringer, man havde samlet i Sølaansperioden, saa har han sikkert kun meget betinget Ret.

Bogens andet Hovedafsnit, der er ret kort, og som har faaet Titlen: Almindelig og særlig Lovmæssighed i Forsikringsvæsenets Udvikling, rummer for saa vidt det paa Forhaand ventede nye, som det her er forsøgt — og vistnok ganske rigtigt for første Gang — at give en strengt systematisk Oversigt over alle de drivende Kræfter i Udviklingen. Forfatteren har med andre Ord indrangeret Aarsagerne til Udviklingen i Kapitler med Paragrafer, Hovedpunkter og Underpunkter o. s. v. efter de bedste tysk-videnskabelige Mønstre. Men nye psykologiske Aarsager synes ikke at være fremdragne — det er kun gamle velkendte Ting, der er blevet rubricerede. Anmelderen ser ikke, at der herved er vundet noget af afgørende Betydning for en bedre Forstaaelse af Forsikringens Opstaaen og Udvikling, men Forfatterens Interesse for Forsikringen er i hvert Fald ubestridelig og fortjener Anerkendelse.

Chr. Thorsen.

Niels Lindberg: NUTIDENS ØKONOMI OG FREMTIDENS. Betragtninger over den statskapitalistiske Udvikling. Nyt socialt Bibliotek, Martins Forlag. København 1934. (280 S.).

Niels Lindbergs Bog om Nutidens og Fremtidens Økonomi har i første Række et pædagogisk Formaal. Den henvender sig til de efterhaanden talrige Kredse, saavel indenfor Arbejderklassen som indenfor andre Samfundslag, der gør sig Forhaabninger om Samfundets Omdannelse i planøkonomisk Retning paa socialistisk Basis. Den Forestillingskreds, som har været og endnu oftest er bestemmende i disse Lag, har altfor længe bygget paa daarligt fordøjede, kommunistiske, skematiserede Idealkrav, udsprunget af den primitive Mands umiddelbare og uskoledede Reaktion imod visse økonomiske, kapitalistiske eller ikke-kapitalistiske Fænomener. I alt for høj Grad har denne Forestillingsverden afspejlet en økonomisk Samfundskritik, der i sin manglende økonomiske Indsigt ikke har evnet at skelne mellem teknisk-økonomiske Hensigtsmæssighedsforanstaltninger i det kapitalistiske Samfund og disses Udnyttelse i privatkapitalistiske Formaalets Tjeneste og derfor har sat baade Form og Indhold paa den »sorte Liste«. Det er de heraf udspringende taagede Begreber om socialistisk Planøkonomi, som Lindberg har sat sig til Opgave at rellede. Og dette er i høj Grad paakrævet. Det er ikke længere ligegyldigt, hvad Menigmand tænker sig ved Socialisme og Planøkonomi. Skal der nogensinde blive Mulighed for en socialistisk Politik i et demokratisk Samfund, maa det forudsætte, at de store interesserede Kredse har en fornuftig og underbygget Opfattelse af, hvad Socialisme overhovedet er. Fraserne kan være meget gode til Agitation, men de maa revideres, naar der skal føres Realitetspolitik. Lindberg har løst denne Opgave ved — i et letlæseligt og friskt Sprog og udfra en positiv Indstilling til den socialistiske

Planøkonomi — at gennemgaa de forskellige Sider af Problemet ud fra den Erkendelse af Fænomenernes nationaløkonomiske, ikke klassekampbestemte, Funktion som den økonomiske Videnskab giver. Bogen gør derfor visse af den saakaldte »borgerlige« Nationaløkonomis Resultater tilgængelige for Kredse, der enten mangler Forudsætninger for eller føler et vist Ressentiment imod at gaa til Kilderne.

Med Udgangspunktet i en kritisk Fremstilling af de statskapitalistiske Foranstaltninger i Danmark under Krigen og efter Krigens Indtræden og en Gennemgang af den russiske Socialismes Udvikling behandles Spørgsmaalene om Prisdannelsen, herunder Arbejdslønnen, Kapitalrenten og Jordrenten i et socialistisk Samfund, og Bogen afsluttes med et Kapitel om Bankvæsenets Socialisering.

Den ledende Tanke i Fremstillingen er en Fremhævelse af den frie Prisdannelses Betydning, ja, Nødvendighed i et socialistisk Samfund. En Forudsætning herfor — men ogsaa et Gode i sig selv for den enkelte Borger — er det frie Beskæftigelses- og Forbrugsvalg, der derfor ligeledes bør gælde som en almindelig økonomisk Grundlov under Socialismen. I et socialistisk Samfund vil Priserne for Varerne saavel som paa Arbejdskraft, Kapital og Jord i det store og hele opfylde samme teknisk-økonomiske Funktion som de i nogen Grad udfylder i det nuværende Samfund: at skaffe en vis Ligevægt mellem Indsats af Arbejde og Kapital og Nyttens af Produktionsresultatet. Naturligvis er dette i Hovedsagen rigtigt. Et Samfund, hvor Penge, Priser, Lønforskelligheder, Rentabilitet etc. er afskaffet, bliver et fattigt Samfund med indskrænket Frihed eller et endnu fattigere Samfund med Bevarelse af Friheden.

Med at konstatere denne Enighed i de store Linjer kunde man for saa vidt slutte af og iøvrigt dulme sin kritiske Tilbøjelighed, ihukommende at et pædagogisk Værk som det foreliggende kun har til Opgave at give de brede Konturer og ikke maa bebyrdes med mange Forbehold og med altfor forsigtigt og derfor mindre slaaende formulerede Læresætninger.

Men Naturen gaar over Optugtelsen. Og et Par enkelte afgørende Punkter skal derfor tages frem til Diskussion.

Det gælder de grundlæggende Begreber frit Beskæftigelsesvalg og frit Forbrugsvalg. Man savner ganske en nærmere Forklaring af, hvad disse Begreber indeholder. Det frie Beskæftigelsesvalg omtales visse Steder som en saadan Tilstand paa Arbejdsmarkedet, at Lønningerne kommer til at svare til Forskellen i Arbejdsulyst i videste Forstand (f. Eks. S. 160, L. 11—13 f. o.), S. 163, S. 167 (L. 3—5 f. o.), S. 169 (L. 4—7 f. o.) m. fl. St.). Det er klart, at naar det frie Beskæftigelsesvalgs Betydning som Forudsætning for hele Prismekanismens Hensigtsmæssighed ud fra et Nytte-Ulyst Synspunkt betones, maa man give Begrebet denne Betydning, idet Afvigelser fra denne Ligevægtstilstand paa Arbejdsmarkedet fører til en tilsvarende »Irrationalitet« ved Prissystemet. Det kan i Parantes bemærkes, at et frit Beskæftigelsesvalg ikke eksisterer i det nuværende Samfund; Betingelsen herfor: lige Startchance skabes først i et socialistisk Samfund, hvorefter følger, at først i et socialistisk Samfund faar Prissystemet den »dybere Mening«, som det i den forenklede Teori har.

Men andre Steder opfattes Begrebet uden dette samfundsmæssige Indhold blot som en Tilstand, hvor det enkelte Individ har Ret til at vælge sin Be-

skæftigelse, stilles altsaa i Modsætning til den militære Tvangsøkonomi, hvor Individet uanset Onsker sættes til et bestemt Arbejde (f. Eks. S. 155 »visse økonomiske Friheder, som Arbejderen under normale Omstændigheder sætter Pris paa«, S. 156, Pkt. 2). Opfattet saaledes kan det frie Beskæftigelsesvalg forenes med Eksistensen af nok saa mange Skodder mellem Fagene. Det er denne individualistiske Opfattelse af det frie Beskæftigelsesvalg, der har Betydning, naar man taler om, at Afgang herfra betyder Indførelse af Tvangsøkonomi. Naar blot Menneskene har Lov at prøve at komme ind i de forskellige Fag (f. Eks. ved at bestaa en Examen) føles det ikke som Tvang, selv om »Examenen« er nok saa skrap (d. v. s., at »Skodderne« er høje). Tvangfølelsen indtræder først, naar man beordrer Folk til at indtræde i et bestemt Fag eller hindrer dem i at forlade et Fag.

Men undertiden sammenblandes de to Begreber, idet der tales om Tvangsøkonomi overfor den enkelte, blot fordi det frie Beskæftigelsesvalg i den socialøkonomiske Betydning ikke eksisterer, og dette er naturligvis misvisende.

De tilsvarende Synspunkter kan anlægges paa Spørgsmaalet om det frie Forbrugsvalg, ogsaa dette har en socialøkonomisk og individuel Side.

Der er derfor ingen Grund til at tro, at Planøkonomi betyder nogen Fare for den enkeltes Frihed. Thi en Planøkonomi, der arbejder paa noget længere Sigt, behøver næppe — som i Krigstilfælde — tvangsmæssigt at sætte Folk i Arbejde eller hindre dem i at bortvandre, og bevarer man blot Priser paa Værdierne, eksisterer der — ligegyldigt hvordan Priserne er — frit Forbrugsvalg.

Misvisende er det derfor, naar der tales om, at egentlig Planøkonomi ikke kan tænkes, naar der eksisterer frit Beskæftigelsesvalg og frit Forbrugsvalg, thi i saa Fald »kan Centralreguleringens Plan krydses og maa stadig ændres, hvis ikke Regeringens Medlemmer er i Besiddelse af overmenneskelige Spaaevner«. Som om Menneskenes Stilling til Forbrug og Beskæftigelse ikke var underlagt visse Love, der kan studeres og forudberegnes endog langt bedre end Teknikkens Udvikling, Høstens Udfald, Udenrigshandelen etc. Men forstaar man ved fuldstændig Planøkonomi en Tilstand, hvor det forlanges, at der den 27. April 1939 skal bages netop 3685 Kommenskringler, der i 1935 er forudberegnet for denne Dag, saa kræver naturligvis Planøkonomien Afskaffelse baade af det frie Forbrugs- og Beskæftigelsesvalg og af meget andet. Men ellers ikke.

Sondringen mellem »fuldstændig Planøkonomi, der forudsætter Tvang«, og socialistisk Planøkonomi er derfor næppe af stor Betydning. Enhver Planøkonomi i et Lands normale økonomiske Liv vil operere med frit Beskæftigelsesvalg og Forbrugsvalg i hvert Fald i individualistisk Betydning, og vil tilstræbe det frie Beskæftigelsesvalg i socialøkonomisk Betydning, og ingen af disse Friheder vil i væsentlig Grad vanskeliggøre Planøkonomien.

Lindbergs Glæde over Friheden til Valg af Beskæftigelse og Forbrug faar ham til at bryde Staven over Kommunismens gamle Ideal om at yde efter Evne og nyde efter Behov. Lad os betragte dette lidt nærmere. Fra borgerlig Side har man jo altid forsøgt at give de gamle socialistiske Idealkrav et Indhold, der tilsyneladende gjorde dem fornuftstridige eller irrationelle. Derigennem fik man en Angrebsbasis, der kunde aflede Opmærksomheden fra Kravenes moralske Indhold. Dette gamle Krav om at yde efter Evne og nyde efter Behov er da ogsaa blevet fortolket som et Krav om en eller anden taaget Afsløningsform ude af Kontakt med den økonomiske Virkelighed og den

menneskelige Natur. Men hvorfor kan man ikke fortolke Socialismens Moralkrav med sympatisk Fornuft? At nyde efter Behov behøver ikke at opfattes som et Krav om en Lønningsform, der hindrer den nødvendige Stimulans til den menneskelige Energi og den rette Fordeling af den menneskelige Arbejdskraft, men det betyder, at ikke andre Lønningsforskelligheder end de paa denne Maade motiverede bør bestaa. At gamle og Invalider og syge skal nyde efter Behov, at Familier med mange Børn skal have større Indkomster end dem med faa, at Kvinder faar samme Løn som Mænd (uanset Forskel i Ydelse), at arbejdsfri Indtægt ophæves, at Direktor-, Læge- og Sagførerindtægter reguleres nedad etc., det er Indholdet af det gamle Krav, og dette Indhold lader sig tilpasse saavel den økonomiske Hensigtsmæssighed som Menneskenes Krav om Frihed og behøver ikke at betyde en tvangsmæssig Familiekommunisme. Og at yde efter Evne, ja, det gør vi jo allesammen — blot vi alle havde et Arbejde. At der skulde være noget farligt (S. 186) ved at følge det gamle Krav med Fornuft, er det vanskeligt at indse. Iøvrigt synes Lindberg at have overset, at man ved Gennemførelsen af Ligeløn for alt Arbejde kan skaffe den nødvendige Stimulans for det ubehagelige Arbejde gennem en Variation af Arbejdstiden. Løn efter Arbejdets Markedspris er altsaa ikke nødvendig, som af Lindberg antaget (S. 127).

I sit Forsvar for det frie Forbrugsvalg vender Lindberg sig imod enhver Form for Rationalisering. Man bør dog ikke glemme, at der let kan forekomme Tilfælde, hvor de til Grund liggende økonomiske Forhold (Indkomstfordeling etc. (jf. S. 159)) ikke lader sig ændre saa hurtigt, som Indgreb kræves, og hvor Rationering derfor er nødvendig. Endvidere: hvor Indtægterne er nogenlunde lige store (Rusland) og den rationerede Vare er stærkt begrænset i Forhold til Behovet (Brød i Rusland), betyder Rationeringen ikke noget Indgreb i Forbrugsvalget. Uanset dette er Rationering og Maximalpriser under saadanne Omstændigheder uundgaaelig (iøvrigt indskrænker Maximalpriser ikke det frie Forbrugsvalg). At kalde Maximalprisfastsættelse paa Lejligheder (Huslejeregulering) for Uddelelse af social Understøttelse i Flæng (S. 31—32) er Udtryk for en sand Tyrkertro paa, at det frie Markeds Prisdannelse (endog for allerede producerede varige Goder!) er en højeste Retfærdighed.

Det er naturligvis vigtigt, som Lindberg gør, at give Prismekanismen første Plads som Mittel i den økonomiske Politik, men man faar det Indtryk, at Lindberg har givet Socialismen en stærkere liberalistisk Dosis end nødvendig. Lidt mere Moderation og en Paavisning af, at Kritiken mere vender sig mod Socialismens og Planøkonomiens Popularisering (eller den Forvrængning som Modstandere ofte har givet den) end mod det sunde Indhold i Idéer og Krav, vilde have betydet et Fortrin. Og mon det ikke kunde være sket uden at skade de pædagogiske Formaal? Jørgen S. Dich.

STATEN OCH JORDBRUKSKRISEN av *Mauritz Bonow*. Kooperativa Förbundets Bokförlag. Stockholm 1935.

Denne Bog, som er udarbejdet paa Opfordring af »Kooperativa Förbundet«, giver en klar, men meget bred Redegørelse for de Statsindgreb overfor det svenske Landbrug, der i de senere Aar har set Lyset.

Indgrebene begyndte med »Spanmålsregleringen«. Der indførtes i 1931 en